

MODULARIZACE VÝUKY EVOLUČNÍ A EKOLOGICKÉ BIOLOGIE
CZ.1.07/2.2.00/15.0204

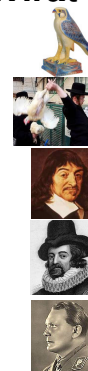
Filosofie ochrany přírody a současná situace ochrany přírody u nás

Hnutí DUHA
GREENPEACE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Historické pojetí přírody a zvířat

- v **Egyptě** zbožštění řady zvířat, v **řecké** kultuře příroda posvátná (sídlo bohů)
- židovsko-křesťanská kultura** - desakralizace přírody – sporné, v ideologii ano (příroda sídlo ďábla), ale v náboženské praxi ne (svatá místa a prameny)
- René Descartes** (1596–1650) - popisné pojetí světa, který postrádá svatost (zvířata jsou mechanické stroje, jejichž funkci je třeba pochopit - oddělení těla od duše, kterou zvířata nemají)
- Francis Bacon** (1561–1626) – „příroda je děvka, kterou je potřeba natáhnout na skřípec a vytlouct z ní všechna tajemství“
- nacismus** – extrémní ochrana přírody - odkazy do pohanství – obdiv divokosti (kult predátorů - viz Nietzsche) – návaznost na Darwinův výběr, tvrdé zákony na ochranu zvířat – proti týrání, práci, experimentům (platné do r. 1997), v kontrastu vegetariánství
- současná věda** - snaha o objektivitu, někdy bez morálního rozměru - experimenty se zvířaty (x den ucly k laboratorním zvířatům v Koreji)

Koncept druhu

- koncepte druhu jako individuality** (Tomáš Akvinský 1225–1274)
 - úbytek jedinců není důležitý jako uchování druhu jako celku
 - protikoncepte = hodnota každého jedince jako individuality
- druh jako konstantní jednotka vázaná na jiné druhy** (Carl Linné 1707–1778)
 - základní koncept z předdarwinistického období
 - když klíčový druh vyřadíme, systém přestane fungovat
 - neplatí vždy (někteří invazivci fungují s původními druhy)
 - závisí zda se druh chová pouze jako expandující či invazní – vytlačuje původní druhy z niky
- vznik a zánik druhů** (Charles Darwin 1809–1882)
 - ve své době obrovská myšlenková revoluce
- vnímání druhu x individuality zvířete**
 - rozporuplnost antropogenního pohledu - posuzujeme dle jeho vzhledu, velikosti a zejména sympatií (ohrožený parazit x panda)
 - rozporné vnímání zániku jedince (smrt mravence x tygra)

Hodnota druhu – subjektivní x objektivní

- Konrád Lorenz** (1903–1989)
 - vizuální harmoničnost a diverzita přírody
 - imprinting v mládí, kdy se formuje estetika
 - lidé chrání vyšší komplexitu organizmů (ochrana koně proti hmyzím parazitům, kteří jsou v mikropohledu krásní, ale velký živočich je komplexnější = krásnější)
 - Edward Wilson** (1929) - koncept **biofilie** – nerozdělitelné pouto mezi člověkem a přírodou (otec sociobiologie)
 - James Lovelock** (1919) – **teorie Gaia** – Země jako živý superorganizmus, schopnost samoregulace systémů (až mystický základ - vědci kritizují)
- Pohledy na ochranu druhů:**
- často se chrání kvůli **kráse** a ne biodiverzitě (biologický přístup nemusí být jediný legitimní)
 - subjektivní parametry** (někdy vhodnější než snaha po vědecké objektivizaci)
 - amatér x přírodovědec mají jiný pohled – např. **komplexita organizmů** (mikro x makro hledisko) – estetika neměřitelná
 - ekonomizace myšlení vede k **vyčíslování hodnot druhů** – usnadňuje práci soudům a policii - ale objektivnost diskutabilní

Hodnotové střety ochrana přírody x věda

- sociobiologie - Richard Dawkins, Jan Zrzavý**
 - myšlení podobné ekonomům – tj. nadřazují svoje poznatky ostatním vědám
 - stejně jako Klaus = co se do sociobiologie nevejde, je nepravdivé, ALE každá věda má vlastní předpoklady (včetně sociobiologie), což neberou v potaz
 - neuznávají etiku - nevysvětlitelná sociobiologie (filosofie souborem polopravd) – lze z vnějšku studovat, čeho jsou lidé schopní (Zrzavý)
- Rudolf Carnap** – vše, co nelze ověřit nebo odvodit, je blábol (ALE věda vychází z neověřitelných teorií)
- Larry Laudan** – nerozlišuje tolik vědu a zbytek, spíše různé vědní obory dle jejich předpokladů, různé úrovně teorií – např. evoluční teorie přežila vše (ale také skrývá část nepotvrditelných předpokladů)
- kritika hodnotového pozadí environmentalismu** - od r. 2003 silná i na západě, v ČR anti-environmentalismus jako mainstream (náš prezident) – souvislost s růstem důvěry ve vědu?

Koncepce kritizující ochranu přírody

• nejostřejší kritik – prof. Klaus

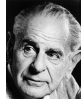
- nejznámější antiekologický prezident - názory vedou k izolaci (mimo světový kontext nejen ochrany přírody) – v ČR z důvodu funkce autorita, ale kikinózní sebezprezentace (až extrémní názory – poradce Hájek popírání evoluce: „nejsem z opice“)
- neoliberalní koncepty (F. Hayek, M. Friedman – čistě ekonomický pohled) – podnikatelé budou chránit druhy, když na tom vydělají; příroda se bude chránit, až na to bude (ALE část druhů a biotopů již zanikne)
- zvířata nemají práva, od kterých odvozujeme jejich hodnotu (filozof Simon) - vychází pouze z ekonomie
- ekologové pořád varují, že něco dojde, ALE zdražení výrobků způsobí, že je podnikatelé dodají ve větším, čímž se zlevní
- ekologizmus jako náboženství - přivolává globální katastrofu (po ní očista), historický stav je rajský, mučedníci při blokáдах, posvátná čistota biopotravin
- zavádění pojmů končících na -ismus – dehonestování protivníka NGO-izmus atd. (Klausova strategie)

Koncepce kritizující ochranu přírody

• protiargumenty

- chybný přenos předpokladů z ekonomie na předpoklady ochrany přírody a estetiky – jde o sřet hodnot z dvou oborů
- ALE každá věda má vlastní soubor neověřitelných předpokladů, na kterých je založena (**Karl Popper**) – např. každý uznává hodnotu pravdy jako větší než hodnotu lži
- ekonomisté kritizují možnost předpovědi do budoucna (vymírání druhů) - v ekonomii předpovědi nemožné – opět přenášení předpokladů do ostatních oborů
- ALE vymírání se opírá o empirickou zkušenost, částečně predikovatelné

Ochrana zvířat a osobnosti

- v celosvětovém kontextu ovlivnilo ochranu druhů několik zásadních osobností – pionýrské projekty + propagace (knihy a filmy, prezentování jako hrdinové)
- **Joy Adamsonová** (1910–1980) – Příběh lvice Elsy, první úspěšný návrat lvů do přírody, popularizace a ochrana africké divočiny
- **Gerald Durrell** (1925–1975) – zakladatel ZOO Jersey v r. 1959 – projekt Archy, kdy zvířata chytal za účelem rozmnožení a návratu zpět do přírody
- **Dian Fosseyová** (1932–1985) – průkopnice ochrany horských goril – konfrontační přístup k místním - zabita pytlák
- **Jane Goodallová** (1941) - výzkum šimpanzů (NP Gombe v Tanzánii) - informovanost místních lidí, boj proti těžbám, spojení s dalšími charitativními projekty
- **David Attenborough** (1926) – popularizace přírody ve vědeckých a ochranářských souvislostech
- **Zdeněk Veselovský** (1928–2006) – 30 let vedl Zoo Praha, propagátor etologie – žák Lorenze, program pro koně Převalského

Které druhy chránit?

výběr druhů zasluhujících ochranu

- často subjektivní - chráníme je, protože je máme rádi (vlajkové)
- snaha o objektivizaci důvodu ochrany (deštníkové, klíčové, indikátorové druhy)
- vztah ke druhům – domácí (pozitivní) – invazní (negativní) - (druhy šířené s člověkem – stepní druhy Panonie)

druh nebo populace

- fragmentace habitatů během antropocénu – rychlost změny znemožnila adaptaci, chybí refugia a migrace znemožněna
- populace hrají zásadní roli pro zachování druhu (použití genetiky)

invazní druhy

- nejsou „naši“ – romantický koncept panensky „čisté“ přírody (Goethe a další Němci) – konsekvence se zákony o rasové čistotě a ochraně přírody ve III. říši
- úvahy o pozitivním přístupu (křídlatka váže CO₂, karas stříbitý lepší než kapr?), na vznik nového druhu se nevíme pozitivně (křídlatka česká)
- ALE na některé invaze se nutíme dívat kulturně pozitivně (asiáté, afričané)

záchrana druhů

- vždy lepší **zachránit v původním prostředí** (pokud je málo jedinců hrozí, že náhodně vyhynou)
- **záchranné programy – vhodné ALE** ze ZOO už se často není kam vrátit, neuzívají se (dravci)
- problém zaměření ZOO na dlouhodobě krásné obratlovce

Kulturní konsekvence ochrany druhů aneb proč projekty přizpůsobovat místním

- přístup v městské a agrární krajině
 - vesnice („nutnost“ přírodu využívat – každodenní soubor až boj o přežití, nutnost nabídnout alternativu)
 - město (sledujeme dokumenty v TV – vyšší citlivost k ohrožení, příroda vzácnější – ochranitelské sklony)
- kulturní tradice regionů
 - vlajkový druh dané oblasti podpořen místními obyvateli
 - konzumace všech dostupných zvířat (Asie, Afrika, J. Amerika)
- kompetice s konkurencí
 - vybičení predátorů (pronásledování šelem, symboly z „přemožených“ jedinců)
 - demonstrace síly podmaněním silného soupeře (chovy dravců a šelem)

Kulturní konsekvence ochrany druhů

- náboženské pozadí vztahu k druhům

- biblické „podmaň si zemi a její tvorstvo“ vzniklé v kontextu souboje s přírodou v době vzniku (antropocentrismus), podpora prům. revoluce
- evangelici – nucený exodus do nehostinných krajin – souboj s přírodou = ještě vyhrčenější ničení (kácení stromů a zasypávání pramenů)
- moderní přístupy (T. Halík) – interpretace „chraň, co ti bylo svěřeno“
- specifika islámu, buddhismu a přírodních náboženství (soubor i úcta, posvátné druhy, někdy apatie k utrpení živých jedinců)
- např. islám (právo lovu nejen panovník = masové vybičení), není institut milosrdné smrti jako v Evropě (naopak dělej jak umíš = další šance?)
- Indie - preferované druhy (kráva) mají nemocnice, vegetariánství

Konsekvence a problémy OP v ČR

- období před a pozměně režimu

- původní ochranářská hnutí v komunismu na hranici legality (po sametové revoluci morální kredit), zájem lidí na řešení problémů (znečištění)
- změna vlivu na přírodu
 - komunismus 50-90. léta - průmyslové znečištění, scelování (homogenizace krajiny)
 - kapitalismus od 90. let - fragmentace krajiny, znečištění auty (zplodiny prach), opuštění krajiny (zarůstání)
- v 90. letech vnímání OP ovlivněno ekonomickou transformací – z pohledu jejich vůdců vnímána OP jako brzda rozvoje

Střety ochrany přírody při budování kapitalismu v 90. letech

- očernování občanských a ochranných hnutí ze strany vlády – zařazení ekologických iniciativ na seznam teroristických organizací sledovaných tajnou službou – toto pojetí se daří ve společnosti udržovat
- od 90. let značná profesionalizace ochrany přírody
 - přechod od dobře míněných subjektivních akcí k ochraně na vědeckých základech – ALE špatná komunikace s veřejností, nestabilní pozice OP (časté rušení pracovišť)
 - zlepšení situace po vstupu do EU – tlak legislativy na zajištění ochrany přírody a monitoringu (NATURA) – zapojení vědců ze začátku slabé - s odborností se vyhlášení lépe prosazovalo (často ale pocitové) - vysoký status vědy v politice – dosud se nediskreditovala (na západě ano – jaderný program, eugenika)

Nové perspektivy ochrany druhů

- Evropská divočina** - L. Miko – ponechání části území přírodním procesům; je otázkou, zda návrh projde
- Nová divočina** - J. Sádlo + V. Čilek (skládky, brownfieldy, výsypky)
- radikální disturbance** – silné narušení součástí přírodních procesů + obnovování kulturní krajiny - stav před 100-200 lety (nutné pro pionýrské druhy a druhy závislé na činnosti člověka – syseľ)
- kommunikace s veřejností**
 - v předchozí době ochrana přírody jako nezasahování a znepřístupnění území
 - při změně paradigmatu třeba vysvětlit (vypalování, pojezd tanku)
- ekosystémové služby** – kalkulace přínosu dané krajiny pro člověka – poskytuje protiařgument, ale dosti problematická
- „ekologická stopa“**
 - kalkulace personálního vlivu na prostředí (ha)
 - ekologičnost lze kalkulovat i pro výrobky (zátěž CO₂ energie)
- legislativa x skutečný přínos pro přírodu (rozpor ale lze využít)
- zelená politika**
 - střet různých koncepcí: etický ekolog/pragmatický politik (Patočka x Bursík)
 - po úspěchu zákonitý krach – dobrá perspektiva, protože environmentální problémy silí

Současný stav ochrany přírody v ČR (Summary z předešlých hodin)

Stav populací živočišných druhů v ČR

- poměrně vysoká druhová bohatost v ČR (dána morfologií, historií atd.)
- hlavní faktory ovlivňující přežití druhů:** destrukce a fragmentace krajiny (včetně novodobých fenoménů – např. doprava, větrné elektrárny...), zánik tradičního hospodářství, zarůstání krajiny, moderní technologie (eutrofizace, změny ve společenstvech), invazní druhy, ekonomismus a zájmy obyvatelstva, lhostejnost

- Bezobratlí** – ochranný významné druhy přežívají ve fragmentech
 - původní reliktní stanoviště (ideálně pod územní ochranou)
 - velká část závislá na dřívějším hospodářství člověka v krajině (sekundární bezleť) - dnes na managementu (ten s různým úspěchem, není možné nahradit původní velkoplošně mozaikovitě hospodaření)

- Obratlovci** – hojně jsou především přizpůsobivé druhy (generalisti), případně druhy nekonzifitní, druhy vázané na hojně biotopy...
 - u ryb fragmenty původních populací (nutná ochrana zbývajících lokalit)
 - u obojživelníků a plazů – pokračující úbytek v celosvětovém i národním měřítku, který se nedaří příliš zastavit, jen omezená přizpůsobivost rychlým změnám
 - u ptáků a savců – v posledních asi 20 letech nárůst populace četných chráněných druhů (odezva na ochranná opatření včetně legislativy), na druhou stranu se nedaří zastavit úbytek běžných druhů; relativně přizpůsobiví živočišové, ale ve střední Evropě pod enormním tlakem civilizace a cíleného pronásledování – z toho důvodu populace zranitelné

Zajímavou alternativou nová divočina (nestabilita vlivem disturbance)

Současný stav ochrany přírody v ČR

Současný stav společnosti v souvislosti s OP

- Positivní aspekty** – rozvinutá legislativa (především díky 90. letům a vstupu do EU), zatím ještě funkční MŽP a AOPK ČR, všeobecně relativně vysoké „ekologické“ povědomí (často ale jen např. třídění odpadů apod.), média částečně slouží jako postrach (nejen korupce, ale i porušování jiných zákonů)

- Negativní aspekty** – komunismus - oddělení člověka od půdy a krajiny; ekonomismus – nástup od 90. let, pokračující odtření člověka od přírody (konzum - supermarkety + TV), vše je dnes ovlivněno ekonomickými aspekty

- vztah lidí k přírodě – především na vesnici se výrazně nezměnily vztahy jednotlivce k přírodě (min. v posledních 200 letech - pořád si lidé rádi stěhli), celkově všude lhostejnost, neznalost souvislostí, preference krátkodobého zisku místo dlouhodobého přínosu (s takovými lidmi se dnes politikům dříve pracuje)

- antienvironmentalismus - zelené názory považovány za nebezpečné, radikální, nepřipustné, omezující svobodu (vliv vlády V. Klause a ODS)
- dnes stupňování (až militantní) – probíhá cílená likvidace OP – na politickou objednávku (MŽP, podobně Slovensko) – slučování a likvidace fungujících pracovišť, snižování rozpočtu OP, dosazování politických kreatur a laiků na důležitá místa, to vše za podpory obyvatelstva

Nedostatků fungování OP

- nedostatečná komunikace s médii, zájmovými skupinami, veřejností (např. EVL, odůvodnění postupu)
- nestabilita zodpovědných orgánů (časté střídání, rušení apod.)
- stále větší politizace AOPK ČR (až zrušení)
- nejednotnost názorů, postupů (vs. jednotný názor masy rybníkářů, zemědělců, lesníků, myslivců...) – nutné zdokonalení metod (legislativa, management, praktické aspekty OP)
- OP stále jen minoritním zájmem hrstky nadšenců – nutná aktivní účast celé společnosti
- „zelení paraziti“ – špatné nastavení rozdělování „zelených“ peněz (zakázky vyhrávají velké neoborné firmy), nedostatečná kontrola a postihy, „odborníci“ na objednávku

Současný stav ochrany přírody v ČR

Jaké jsou reálné možnosti ochrany v současnosti:

- využívat národní legislativu – ZCH druhy, územní ochrana, zákony, ČIŽP
- využívat mezinárodní legislativu – NATURA 2000, směrnice
- využívat zpracované mezinárodní metodiky – např. IUCN
- zapojení každého jednotlivce ve smysluplné ochraně konkrétních lokalit a populací druhů (síť zásadních lokalit známá, monitoring v místě pobytu, zaměření na aktuálně ohrožené lokality či populace – např. antropogenní biotopy, okraje měst, NP Sumava a d.)
- možnost spolupráce s ochrannými zaměřenými organizacemi (např. ČSO)
- zapojení každého jednotlivce do postupně přeměny postoje lidské společnosti k ochraně přírody (nemýšleno k třídění odpadu; viz další slajdy)
- spíše hledání kompromisů než velké změny ve společnosti, kličkování ve složité byrokracii, ekonomických a politických zájmech (tzv. veřejný zájem)
- velmi cenná účast každého jednotlivce a jejich spolupráce („v zákopech“) – nutná účast vzdělaných lidí (interdisciplinární spolupráce)

Výzvy v ochraně přírody v ČR

- cílená osvěta a práce s jednotlivými skupinami obyvatelstva (důležitá ale zpětná vazba)
- environmentální výchova od základních škol, rozvoj současných organizací s celorepublikovým dopadem – cílem zodpovědnost dalších generací za přírodu a krajinu - Žít jakoby na přírodě záleželo („udržitelný rozvoj“), (problém s výchovou doma)
- razantní politická síla – nejlépe environmentálně motivovaná politická strana se schopnými politiky, prosazení a udržení zásadních legislativních opatření a fungujících struktur bez diktátu politické moci (např. NATURA 2000)
- média – nutné zapojení nejsledovanějších mediálních kanálů – nejlépe mediální agentura věnující se této práci, nová média – to vše nutné pro komunikaci a aktivní zapojení veřejností (v současnosti volné pole působnosti) – pro komunikaci s běžným člověkem důležitý vhodný výběr argumentů a metod k propagaci ochrany přírody (viz BROZ)

Výzvy v ochraně přírody v ČR

- velmi důležitá role environmentálních hnutí jako nositelů občanské inteligence (upozornění na zásadní problémy – včetně radikalismu), např. Hnutí Duha, NeseHnutí, Greenpeace a d.
- nutné domluvit se, na čem v OP opravdu záleží – např. organizacemi (Fórum ochrany přírody)
- posilování pozice vědeckých ochranných společností (např. ČSO, ČSE, ČBS, ČSPE a další) – jejich zapojení při řešení konfliktních situací nadále nutná
- užší zapojení vědecké komunity do ochranných témat (podpora Conservation biology, Restoration ecology a dalších proti současným trendům) – nutné především zapojení na úrovni vysokých škol
- cílená spolupráce s nejproblematictějšími zájmovými skupinami („manažeri krajiny“, „průmyslníci v přírodě“, „obháječi tradiční exploatace“ – lesníci, zemědělci, rybníkáři, myslivci, rybáři, lovci) – specializované organizace
- vhodné zpracování problematiky ekosystémových služeb a jejich zavedení do legislativy a databází – převezení hodnoty přírody a krajiny (včetně přítomnosti jednotlivých druhů) na peníze – kvůli současnému ekonomismu

